

TÜRKİYE-AB MÜZAKERE SÜRECİNDE BÖLGESEL GELİŞMİŞLİK FARKLARI VE BÖLGE KALKINMA AJANSLARI

REGIONAL DEVELOPMENT DIFFERENCES AND REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES IN THE TÜRKİYE-EU NEGOTIATION PROCESS

Nazif ÇETİN

Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
Adıyaman, Türkiye / e-posta: nctin@adiyaman.edu.tr/ ORCID ID: 0000-0002-1056-1587

Özet

Türkiye, 1923 “İzmir İktisat Kongresi”, 1960-2013 “beş yıllık kalkınma planları” ve AB öncülüğünde oluşturulan günümüz “Bölge Kalkınma Ajansları” (BKA) ile giriştiği kalkınma hamlelerinde bazen başarı sağlamış olmakla birlikte bazen de başarısız neticeler almıştır. Tüm bu kalkınma politikalarının Türkiye'nin iradesi doğrultusunda gerçekleşmesine karşın günümüz BKA'ları, merkezi idareden bağımsız ve uzak tutulmaya çalışılmakta, AB ve yerel yönetim iş birliğini öngörmektedir. Halbuki AB, üye ülkelerle sınırlı olmaksızın tüm dünyada yerel politikalar üretmek adeta merkezi idarelerin gücünü zayıflatma çabası içerisine girmiştir. AB ve diğer küresel oluşumlarla tüm dünyada ülke sınırlarını aşan politikalar üretilerek küresel bir yapılanma sağlanmaya çalışılırken, Türkiye'de bölgelerin merkezi yönetimden uzak tutulması çabaları, Türkiye'nin siyasi bir özerkliğe mi yönlendirildiği endişelerini akıllara getirmektedir. Dolayısıyla Türkiye, BKA projelerinde de “Merkez-Bölge-AB” ortak koordinasyon birliği ile kendi ekonomi ve kalkınma politikalarını kendi iradesiyle belirlemelidir. Türkiye'de mevcut nitelikli işgücü bunu yapabilecek yetenektedir, Türkiye'nin bunu yapabilme gücü ve enerjisi bulunmaktadır. Bu doğrultuda, Kalkınma ajanslarının temel faaliyetleri: Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak, Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bildirmek, Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak, Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek, Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, Bölgesel gelişmeye yönelik Ajansa tahsis edilen iç ve dış kaynaklı fonları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak, Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek, Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak, Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek, Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek, Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak görevleri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: AB, Türkiye, Bölge Kalkınma Ajansları, Bölgelerarası Gelişmişlik Farkları, Bölgesel Kalkınma Politikaları.

Abstract

Turkey has sometimes achieved success and sometimes unsuccessful results in its development moves with the “İzmir Economic Congress” in 1923, “five-year development plans” in 1960-2013 and today's “Regional Development Agencies” (RDAs) created under the leadership of the EU. Despite the fact that all these development policies were realized in line with Turkey's will, today's RDAs are tried to be kept independent and distant from the central administration and envisage EU and local government cooperation. However, the EU has made an effort to weaken the power of central administrations by producing local policies all over the world, not limited to member countries. While the EU and other global organizations are trying to ensure a global structuring by producing policies that transcend the borders of countries all over the world, the efforts to keep the regions away

from the central administration in Turkey brings to mind concerns about whether Turkey is being directed towards a political autonomy. Therefore, Turkey should determine its own economic and development policies with its own will through a joint "Center-Region-EU" coordination in RDA projects. Turkey's existing qualified labor force is capable of doing this, and Turkey has the power and energy to do so. In this context, the basic activities of development agencies are: To provide technical support to the planning activities of local governments, To support activities and projects that will ensure the implementation of regional plans and programs; Within this scope, to monitor and evaluate the implementation process of supported activities and projects and to report their results to the Ministry of Industry and Technology, To contribute to the development of the region's capacity related to rural and local development in accordance with the regional plans and programs and to provide support to projects within this scope, To monitor other projects carried out by the public sector, private sector and civil society organizations in the region and deemed important in terms of regional plans and programs, To develop cooperation between the public sector, private sector and civil society organizations in order to realize regional development targets, To use or have used the internal and external funds allocated to the Agency for regional development in accordance with the regional plans and programs, To conduct or have conducted research aimed at determining the resources and opportunities of the region, accelerating economic and social development and increasing competitive power, to support research conducted by other persons, institutions and organizations, To promote or have conducted the business and investment opportunities of the region at national and international levels in cooperation with the relevant organizations, To follow up the permission and license transactions and other administrative works and transactions falling within the scope of the duties and authorities of investors, public institutions and organizations in the provinces of the region from a single center in order to finalize them within the period specified in the relevant legislation. and coordinating, supporting small and medium-sized enterprises and new entrepreneurs by cooperating with relevant institutions on issues such as management, production, promotion, marketing, technology, financing, organization and workforce training, promoting activities related to bilateral or multilateral international programs in which Turkey participates in the region and contributing to project development within the scope of these programs are carried out within the framework of their duties.

Key Words: EU, Türkiye, Region Development Agencies, Interregional Development Differences, Regional Development Strategies.

GİRİŞ

Gelişmiş ülke statüsü içerisinde görülen tüm toplumlarda ortaya çıkan ekonomik büyüme ve gelişme oranları, ekonomik kalkınmışlık göstergeleri arasında görülmektedir. Ancak ekonomik büyüme oranlarıyla birlikte gelir dağılımının dengeli, düzenli ve adil paylaşımı ise bir başka açıdan, yani sosyo-ekonomik yönünü ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Bu aynı zamanda ekonomik gelişme ya da büyüme ile kalkınma arasındaki farkı en belirgin bir biçimde ortaya koyması bakımından da önem taşımaktadır. Gelir dağılımı, bölgesel kalkınma açısından önemli görülmele birlikte nüfusun genel dağılımına adil paylaşım sağlanması, bir diğer ifade ile toplumun geneline yayılmış olması bakımından da kalkınma endeksli gösterge niteliği taşımaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler (GOÜ), gelişmişlik düzeyinde ileri ülkeler seviyesine yükseliş öncesi makro düzeyde bir bölgesel gelişmeyi ulusal planlama kapsamına dahil etmek durumundadırlar. Bu durumdaki ülkelerin, kaynaklarını değerlendirirken kalkınma hızından en asgari seviyede feragat etmek ve kaynaklarını en verimli değerlendirerek kaynak israfından kaçınmaları gerekir. Ayrıca bu ilkeler sermaye-hasıla katsayısını da dikkate almalıdırlar. Bölgesel ekonomik gelişme ve dengesizlikleri azaltma çalışmalarını yürüten bu ülkelerde ayrıca, iki temel amaç aşağıda belirtilen şekilde formüle edilerek;

- Etkin kaynak dağılımının israfa gidilmeden sağlanması ve
- Ulusal gelir dağılımının, hakça bir bölüşüm, transfer ve adâlet ilkesi gözetilerek temin edilmesi gerekir. Bu iki politika temelde birbirine tezat teşkil ediyor gibi görülse de esasında birbirlerini destekleyici ve tamamlayıcı politikalar niteliğindedir. Böylelikle, çözüme kavuşturulması beklenen uzun vadeli hedeflere ulaşılmasının altyapısı öncesinde belirlenmiş

önlemlerle ele alınıp tartışılarak bölgesel gelişmelere daha uygun politikalar üretilmesi de sağlanmış olacaktır.¹

İnsanlık tarihine göz atacak olursak, değişen yüzyıllar içerisinde hâkim medeniyet havzalarının bölgesel farklılıklar gösterdiği, bu havzaların belirli bölgelerden bir başka bölgelere geçtiği de görülür. Onuncu yüzyıllarda Asya Pasifik'te odaklanmış görülen medeniyet havzaları hakimiyeti, on birinci yüzyıllara gelindiğinde İslamlaşmış olmanın da etkisiyle Doğu Akdeniz'e ve Rönesans sonrasında da Batı Avrupa'daki ekonomik gelişmelerin etkisiyle Avrupa'ya kaymıştır. On sekizinci yüzyıllara gelindiğinde ise sanayi devriminin de etkisiyle Avrupa, sermayeye yön veren hâkim medeniyet havzası haline gelmiştir. Özellikle 2. Dünya savaşı sonrasında bu hakimiyetin Amerika kıtasına geçtiği görülmektedir. Yirmi birinci yüzyılda ise bu gelişmelerin yeniden Asya merkezli ülkelere kaymakta olduğu görülmektedir.

Ekonomik gelişme ve büyüme hızının sürekli artmakta olduğu günümüz dünyasındaki değişim, geçmiş yüzyılların bir ya da iki yüzyıla bedel olarak görülebilecek on-on beş yıl gibi daha kısa bir zaman aralığında çok hızlı bir gelişme ve değişimle büyük farklar göstererek gerçekleşmektedir. Önceki yüzyıllarda adının tahayyül bile edemeyeceği teknolojik araçlar ve dijital gelişmeler, günümüz insanların rutin ve günlük yaşam vazgeçilmezleri haline gelmiştir. Dünyadaki politik yapılanmayla birlikte ortaya çıkan kutuplaşma ve hemen ardından küreselleşme/globalleşmenin etkisiyle, EFTA, NAFTA, AB, NATO, BM, OECD, G7, G20 vd. uluslararası kuruluşlar ve organizasyonlar, bu değişimin hem ekonomik hem siyasi ve hem de askeri ve stratejik açıdan öncülüğünü yaparak yeni bir dünya düzeni oluşturmaktadırlar.²

Bu noktada dikkate alınması gereken bir diğer önemli nokta ise bölgesellik ve bölgencilik kavramlarının doğru bir şekilde kullanılması ve analiz edilmesidir. Bölgesellik parçadan bütüne bir yöneliş ya da bütünün ayrılmaz parçaları olarak değerlendirilirken bölgencilik ise bütünden ayrı düşünmeyi çağırır. Hatta bütünden koparılmayı çağırılan ileri düzeyde bir ayrılıkçılık olarak da dile getirilen bölgencilik kavramının Türkiye'deki kullanımı son 20 yıldır daha da yoğunlaşmış ve bölücü odaklar tarafından sıklıkla dile getirilen bir ifade haline getirilmiştir.

Bölgeselleşme, küreselleşmeyle birlikte oluşan bütüncül ve eşitlikçi sürece karşı farklı bir oluşum ve gelişme olarak da gösterilmektedir. 2000'lerde etkili olmaya başlayan bölgeselci söylemlerin, esas aldığı temel ilke çevreci akımlarla; elektrik ve nükleer santrallerin, bazı hava alanlarının, bazı sınai ve endüstriyel tesislerin, hidroelektrik santrallerinin inşasına vb. karşı durup ortak tepkiler geliştirmelerinin etkisiyle bölgesel gelişmişlik farkları ve dengesiz gelişmeler de ortaya çıkardığı görülmektedir. Ayrıca ortak tarihi-kültürel-etnik gelenekleri marjinalleşme biçiminde ön plana çıkararak kendilerini, dezavantaja maruz bırakılan bölgelerde yaşayan insanlar olarak gösterip devlete karşı ayrılıkçı, bağımsızlıkçı ve özerk politik hareketleri çağırılan söylemlerle ön plana çıkmak isteyen marjinal gruplarla da karşılaşmaktadır. Genellikle kırsal kesimlerde başlatılan bağımsızlık ve özgürlükçü söylem ve çabalar, etnik ve kültürel kimliklerini farklılık olarak beyan ederek devlet tarafından tanınmak, kendi geleceği hakkında karar verebilmek ve özerk bir yönetim kurmak gibi taleplerle ortaya çıkmaktadır. Ancak bu tür hareketler zamanla ekonomik yönden güçlü ve gelişmiş bölgelerin

¹ Erkal Mustafa E., *Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük*, Derin Yayınları, İstanbul, 2005, s. 330.

² Yarar Erol, *21.Yüzyıla Girerken Dünyaya Yeni bir Bakış*, Müsiad Yayınları, ISBN 975-7215-11-2., İstanbul, t.y. s. 7-9.

zenginliklerinin başka bölgelerle ve özellikle yoksul bölgelerle paylaşılması istemelerini de dile getirebilmektedirler.³

Ülke sınırlarının, ekonomik ve siyasi bakımdan stratejik öneminin azalmaya başladığı, yönetim erklerinin kısmen ya da tamamen küresel kuruluşlarla paylaşıldığı, ekonomi, siyaset ve hukuk sistemlerinin uluslararasılaştığı günümüz dünyasında, istisnasız tüm piyasalar liberal ekonomi kurallarına göre yapılanmaya başlamıştır. İktisadi bakımdan piyasa ya da pazar ekonomisi uygulanıyor olsa da, kuralların küresel güçler tarafından belirlendiği bu yapılanma içerisinde, iç politika kararlarına dahi müdahalenin söz konusu olabildiği görülmektedir.

Oysa ideolojik yapılanmanın yoğun bir biçimde yaşandığı 1990'lı yıllar öncesinde kapitalizmi, yıkılmaya mahkum büyük bir düşman olarak gören demir perdenin Marksist Leninist ülkelerinde dahi iktisadi ve siyasi oluşumlar zamanla liberal bir yapıya dönüştürülmüş, pazar ekonomisinin bütün kurum ve kuralları kısa bir zaman zarfında benimsenerek uygulamaya konulmuş ve hatta bu ülkeler yıllardır karşı durdukları liberalizasyon politikalarının uygulanmasında, batılı liberal ülkelerden daha ileri düzeyde bir liberal ve kapital yapıya bürünmüşlerdir.

Diğer taraftan, kamu ekonomi politikalarının oluşturulması esnasında en küçük devlet desteğini bile tüm dünyada serbest piyasa koşullarına müdahale olarak gören ve ağır bir şekilde eleştiren AB üyesi ülkelerde, yaşanan global krizle birlikte adeta müdahale edilmedik bir alan bırakılmaması, her türlü kaynak tahsisi ve piyasa desteği ve katkı politikalarının izah edilebilir bir yanı bulunmamaktadır. Tüm bu uygulamalar, AB ve diğer küresel oluşumların kendi dışındaki ülkelere karşı nasıl bir çifte standart içerisinde olduklarını açıkça ortaya koyması bakımından önemlidir.

Dünyanın dört bir yanından gerek ülkeler gerekse bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının bütün açıklığıyla gözler önüne serildiği ve bu farkların artarak devam ettiği uluslararası yapılanma içerisinde, küresel oluşumlar ekonomik gelişmişlik farklarına göre belirlenmekte ve yeni dünya düzeni bu ekseninde oluşmaktadır. Oysa gelir dağılımı eşitsizlikleri, ABD ve AB'ye üye ülkelerin de içerisinde yer aldığı en gelişmiş ülkelerde de görülmektedir. Küresel oluşumların global açıdan gelir dağılımı eşitsizlikleri üzerinde pozitif bir etki uyandırmadığı, aksine global açıdan yapılan değerlendirmelerde eşitsizliğin daha da arttığı gözlenmiştir.

1. Küreselleşmenin, Bölgesel Ekonomik Yapılanmalar Üzerindeki Etkileri ve Bölgelerarası Gelişmişlik Farkları

Bölgesel ya da ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları, dünyanın farklı bölgelerinde yer alan az gelişmiş birçok ülkenin ortak kaderi gibi görünmekle birlikte, sorun sadece gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerin sorunu olmakla da kalmamaktadır. Ancak bu gelişmişlik farklarının, geri kalmış ve az gelişmiş ülke vatandaşları üzerindeki etkileri çok daha belirgin ve tahribat yaratacak düzeylerde hissedilmektedir.

Bölgesel gelişmişlik farkları ve nasıl giderilebileceği konularında özellikle 2. Dünya savaşı sonrasında yapılan çalışmalar yeni dünya düzeninin öğretilerinden en çok tartışılan konuları arasında yer almaktadır. Günümüzde, açlık ve yoksulluk, bölgesel eşitsizlik gibi konuların, küresel çapta yaygın bir şekilde varlığını sürdürmekte olduğu da yine tartışılan hususlar arasında yer almaktadır. Tüm bu tartışmalarla rağmen bugüne kadar gerek ulusal bağlamdaki

³ Mengi Ayşegül ve Nesrin Algan, **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir**

Gelişme- AB Türkiye Örneği, Ankara, Siyasal Yayınevi, 2003, s. 83.

bölgeler gerekse uluslararası bağlamda çeşitli bölgeler ve devletler arasındaki söz konusu eşitsizliklerin giderilebilmiş olduğunu söylemek mümkün olmadığı gibi tersine, açlık ve yoksulluklara yol açan bölgesel farkları ve eşitsizlikler yaygın ve dünya genelinde ve yaygın bir şekilde yaşanmaya devam etmektedir.⁴

Az Gelişmiş Ülke ekonomileri, birçok farklı noktada Gelişmiş Ülke (GÜ)'lere bağımlıdır ki bu bağımlılığın en önemli neden GÜ'lerin tarihi geçmişe dayanan emperyal ve sömürü politikalarına dayanmaktadır. Nitekim bu ülkeler milli bağımsızlıklarından önce sömürge ya da yarı sömürge ülkeleri idiler ve durumdan da bütünüyle henüz kurtulmuş değillerdir. Tarihsel süreçte bütünüyle siyasi bir bağımlılığa maruz kalmamış AGÜ'ler söz konusu olsa da bunlar da derece farkları ile iktisadi bakımdan bağımlı olmaktan kurtulamamışlardır. Bağımlılığı ortaya çıkaran durumun, kapitalist ekonomiler ve kurumlarının AGÜ'lere dışarıdan empoze edilen bir zorlamaya dayalı olduğu ortak kanaati söz konusu edilmektedir. Ayrıca bu ülkelerin, GÜ'lerle ilişkileri doğrultusunda kapitalist ekonomilerin kurumsal mekanizmalarını ithal etmek zorunda kalmakla birlikte geleneksel iktisat düzeni içerisinde devam ettikleri de bir gerçektir.⁵

Gelişmekte Olan Ülkeler de ise teknoloji transferlerinde herhangi bir ön inceleme yapılarak eleme ya da değerlendirmeye tâbi tutulmadan doğrudan transfer yoluna gidilmektedir ki bu durum etkin kaynak kullanımı prensipleri ile örtüşmemektedir. Ayrıca bu teknolojilerin sürdürülebilir bir ekonomik değere dönüştürülerek uzun dönemde beşerî ve teknik kaynaklarla bütünleştirilememesi, bu ülkelerde zaten kıt olan kaynakların heba edilmesi ve toplumsal sistemin daha da bozulmasına neden olmaktadır.⁶

Bölgesel gelişmişlik farkları açısından tüm dünyanın dikkatlerini çeken en önemli örnek Afrika kıtası olarak gösterilmektedir. Topyekûn bir geri kalmışlığın neticesinde sefalet ve yoksullukla gelen açlık ve salgın hastalıklarla mücadele edemeyen Afrika'da dünyanın gözleri önünde ölüme giden milyonlarca insandan söz edilmektedir. Bu insanlar elbette bu hale kendiliğinden gelmediler. Bir zamanların köle ticaretine konu olan, toprakları yağmalanan Afrika insanının makus kaderinin çizilmesinin arkasında da günümüzün gelişmiş sanayi devleri konumundaki batılı sömürge devletleri bulunmaktaydı.

Afrika'da eli iş tutan insanlar Amerika kıtasının keşfi ile bu ve diğer Batılı bölgelere çalışmak üzere götürülmüş, eli iş tutmayan diğer insanların savunmasız kalmaları ve topraklarını koruyamamaları neticesinde, değerli maden rezervlerine sahip olan bu ülkeler çoğunlukla sömürge imparatorluklarının akınına uğramışlardır. 2. Dünya Savaşı sonrasında Afrika kıtasındaki bazı ülkelere bağımsızlıklarını(!) lütfen batılı ülkeler, farklı bir zihniyet ve düşüncenin temelini atarak bu kıtadan ayrılmışlardır. Bu etkilerle, Nijerya'nın pamuk, Uganda'nın kahve, Senegal'in yerfıstığı ve diğerlerinin başka başka planlanan mallar üretmek için elverişli tarımsal ürünler üretmeliydi. Köylülerin ürettiği mallar büyük çoğunlukla katma değeri düşük mallar üretmeye yönlendirilerek elde ettikleri düşük gelirlerle ağır vergi yükü ve kredi borçlarını ödemekte hep zorlanmışlardır. Batı ülke pazarlarında para eden ürünlerin AGÜ'lerde ektirilmesi bir bakıma mecbur kalmaları neticesinde gerçekleşmektedir. Afrikalı insanlara ziraî aletler, gübre ve ilaçlar ucuz kredilerle, sanayi mahsulü ürünler yüksek fiyatlarla verilerek bu ürünlere cazip teşvikler verildi ve halk bu ürünleri ekmeye mecbur bırakıldılar. Halk, ucuz kredileri büyük bir hevesle kullanarak tarlalarını bu ürünleri ekmek üzere hazırlamakla işe koyuldular. Oynanan oyunların Zamanla farkına varılmış olsa da geriye

⁴ a. e., s. 84-85.

⁵ Tütengil Cavit O., *Az Gelişmenin Sosyolojisi*, Belge Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1984, s. 86-87.

⁶ Coşkun Recai, *Küreselleşme "Türkiye Eksenli analizler"*, Beta Basım Yay.İstanbul, 2002, s. 124.

dönebilmek pek mümkün olmadı. Çünkü alınan kredi borçlarının ödenebilmesi için batıda yüksek maliyetle üretilen ürünleri ekmeye daha fazla muhtaç hale gelmişlerdi.⁷

Planlanan ürünleri ekmek zorunda kalan Afrikalı çiftçiler bu defa da hayati öneme sahip kendi zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamadı ve daha fazla ödeyerek Batılı ülkelerden almak zorunda kaldılar. Ancak bunun için de kaynakları yetersiz olduğundan açlık ve sefaletle karşı karşıya kalmış oldular. Böylece günümüz Afrika insanının acıklı hali tüm dünya tarafından seyredilmesine rağmen çaresizliğin pençesinde kıvranarak kaderini yaşamaktan başka yapacak pek bir şeyi de kalmamıştı. Bununla da yetinmeyen Batılı devletler, kendilerine bağımlı hale gelen bu insanlara verdikleri ziraat alet ve gübre fiyatlarını daha da artırdılar. Afrika insanı çok çalışkan fakat hiç kazanamayan bir fasit daireye mahkûm edilmiştir. Ayrıca topraklarını kredi kullandıkları kurum veya kuruluşlara kaptırma tehlikesiyle karşı karşıyaydılar.

Bugün de izlenen politikaların arkasında yatan gerçekler tüm bu yaşananların temelindeki nedenlerden pek de farklı görülmemelidir. Dün Afrika'da tüm bu yaşananlara yol açan batılı emperyal güçler; bugün Türkiye ile yarın başka ülkelerle bu sömürü programlarını sürdürmeye devam edeceklerdir. Bu nedenle tüm bu yaşananların çok iyi bir biçimde analiz edilerek, Batı'nın sonu belirsiz maceralarının peşinden Türkiye'yi sürüklememek gerekmektedir. Türkiye, en kısa zamanda kaynağını kendi millî değerlerinden alan ekonomi politikalarının programlayıcısı ve uygulayıcısı olmak durumundadır.

Zaman zaman, kendilerini İslam ülkesi olarak ifade eden bazı ülkelerde cereyan eden hadiselerden yola çıkılarak yaşanan olumsuzluk ve az gelişmişlik sorunlarını kasıtlı olarak dini sebeplere dayandırmak isteyen kişi ya da gruplarla pekâlâ karşılaşmak mümkün olabilmektedir. Hatta misyoner faaliyetlerinin, krallıkla yönetilen birkaç orta doğu ülkesi örneğinden yola çıkarak, olumsuz tüm göstergelerin kaynağını İslâm Dinine dayalı politikalar olarak gösterme çabası içerisinde oldukları bilinmektedir.

Halbuki, Neumark'ın da ifade ettiği gibi; çalışmak, üretmek, ticaret yapmak ve kazanmak insanın yeryüzündeki temel dini görevleri olarak tanımlanmıştır. Çalışmanın Calvin tarafından Allah'ın bir emri olarak kabul edilmesi keyfiyeti, iktisadi hayatta eskiden beri mevcut bulunan pasif ve menfi durumun ortadan kalkmasına yardım etmiştir. Çalışmak sadece çalışanın vakti ve haliyle mütenasip düşen rahat bir hayat temin etmek için değil; aynı zamanda cemiyet ekonomisinin maddi temellerinin de tesis edilmesi içindir. Bu telakki iledir ki, endüstrileşmek için gerekli olan insan emeğinin genişleme imkânları temin olunmuştur.⁸

Dinin, endüstrileşme ve sanayileşme üzerindeki etkisini, menfi yönde değerlendiren çeşitli görüşler, sonuçlanmış birtakım beşerî faaliyetler göz önünde bulundurularak dar kapsamda ileri sürülmüşlerdir. Bunlar, endüstriyel faaliyetlerin belli bir düzeye gelmesinden sonra, meydana gelen sosyal değişmeyi, yani dinin sosyal fonksiyonlarının bir kısmının terk edilmiş olmasını ve çıkara dayalı rasyonel sosyal ilişkilerin topluma egemen olmasını delil göstererek, başından itibaren dini inançların endüstrileşme üzerinde etkili olmadığını ileri sürmüşlerdir. Halbuki bir yöntem olarak sosyal olayların değerlendirilmesinde, sadece sonuçlardan yola çıkılarak yorum yapmak, her zaman doğru ve güvenilir bir yöntem değildir.⁹

GOÜ'ler, kamu kaynak dağılımında etkinlik politikasıyla en yüksek hasıla sağlamak isterler. Ancak kamu için emredici, özel sektör için de yol gösterici ve teşvik edici politikalar, yöreler arası dengesizlikleri gidermekte yeterince etkili olamamaktadır. Ayrıca, gelir grupları

⁷ Özsoy Osman, " Afrika'da Oynanan Büyük Oyun", **Zaman Gazetesi**, 09.08.2011, [www.osmanozsoy.com.tr-
www.twitter.com/ozsoyosman](http://www.osmanozsoy.com.tr-
www.twitter.com/ozsoyosman)

⁸ Neumark Fritz, **İktisadi Düşünce Tarihi**, çev. Mehmet Ali Özeken, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1943, s. 38.

⁹ Duran Hacı, **Endüstri Çağının Dinamikleri**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 36

arasındaki dengeyi ve yöreler arasındaki sosyal adaletsizliği gidermek de kamu yönetimi sorumluluk alanında bulunmaktadır. Bu uygulamalar birbirleriyle çelişkili görülse de sosyal ve iktisadi bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.¹⁰

Bölgelerarası gelişmişlik farklarının en önemli nedenlerinden biri de maliyet analizleridir. Maliyet analizlerini, en yüksek kâr elde etme hedefi doğrultusunda değerlendiren sermaye hareketlerinin, “Bırakınız yapsınlar- Bırakınız geçsinler” (laissez faire- laissez passer) liberal yaklaşımından hareketle sosyal bakış açısının göz ardı edilmemesi gerekir. Serbest piyasa koşulları doğrultusunda bu duruma müdahale edilmemesi, ekonomik açıdan toplumsal gelir dağılımını daha da bozmakta ve halk katmanları arasındaki sosyal mesafe giderek daha da açılmaktadır. Az gelişmişlik ve gelir dağılımındaki bozukluğun; işsizlik, fakirlik, anomi, intihar, aile içi şiddet, geçimsizlik ve boşanma oranlarındaki artışla birlikte terör ve benzeri birtakım sosyal hastalıklar ve sapmalar üzerinde etkili olduğu göz ardı edilmemelidir.

Bölgelerarası gelişmişliği sağlayabilmek, aynı zamanda kamu yararını gözetmek olarak da değerlendirilmektedir. Ancak sadece kârın artırılması amacının güdülmesiyle bu amaç çelişik bir duruma geçer. Az gelişmiş yörelere yatırım yapmak girişiminde bulunacak özel sektörün sadece yüksek kâr elde etmek amacıyla değil, bir ölçüde kamu yararını gözetme sorumluluğu içerisinde de hareket etmesi gerekmektedir.¹¹

Yeni liberal görüşün mimarı olarak bilinen Milton Friedman’ın gelir dağılımı farkları ile ilgili görüşlerine baktığımızda, bu görüşlerden ilham alan Batılı ekonomilerin izleyecekleri politikalarından endişe duymamak imkânsız görünmektedir.

Nitekim, Milton Friedman 1970’lerde oldukça kabul gören “Yeni Liberal Görüş” kapsamında sosyal adaleti sağlamaya dönük gelir dağılımı politikasını da reddetmektedir. Bu görüşü benimseyenler, mal ve faktör piyasalarında ortaya çıkan görece farklı fiyatlarla kimlerin daha zengin, kimlerin de daha az zengin olacağını cevabının piyasa mekanizması ile belirleneceği görüşünü savunmaktadırlar. Tıpkı Malthus Teorisi ile benzerlik taşıyan görüşlerde olduğu gibi bu mekanizma ile hak edenler daha fazla geliri elde ederek zengin olacak ve ön plana çıkacaklar, beceriksiz kimseler ise fakir olarak kalacaklardır. Bu durumda gelir dağılımında adalet sağlayıcı politikalar izlenerek, onların ödüllendirilmesinin uygun olmadığı görüşü öne sürülür.¹²

Yeni Liberal görüşe göre bu tez, henüz yaşamın başında insanların doğarken eşit doğmadığı görüşü çelişen bir görüştür ve henüz başlangıçta çürümektedir. Çünkü gerek ülkeler gerekse bireysel açıdan sağlanan kazanımlar çoğunlukla sonradan elde edilen kazançlardan oluşmamaktadır. Birçok gelişmiş ülke ekonomisinin, yüzyıllar süren sömürge imparatorluklarının birikimleri ile sanayileşme devrimini gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Friedman’ın tezini çürüten bir diğer yaklaşım ise miras hukuku kaynaklıdır. Bireysel açıdan, miras hukukunun bir neticesi olarak çalışıp kazanmadan, miras yoluyla zenginleşilebilen yapı içerisinde gerçekleşen birikimler söz konusudur burada. Ayrıca coğrafi yapıdan kaynaklanan özellikler dolayısıyla her bölge eşit de değildir. Madenler ve doğal zenginliklerin dağılımı, iklim koşulları, tarımsal verimlilik, ülkelerin kara ve deniz sınırları farklılıkları yanında bazı bölgeler kuraklıkla bazıları ise doğal afetlerle iç içe yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bu dengesizliklerin ortaya çıkardığı zorlukların insanlara ya da insanların beceriksizliklerine yüklenmesi doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Kaldı ki insanlar yaradılış itibarıyla de

¹⁰ Erkal, Mustafa E., “Bölgesel azgelişmişlik ve kalkınma ajansları”, 16.05.2010, **Yeniçağ Gazetesi**, <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=13270>

¹¹ Erkal, Mustafa E., “Bölgesel azgelişmişlik ve kalkınma ajansları”, 16.05.2010, **Yeniçağ Gazetesi**, <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=13270>

¹² Dinler Zeynel, **İktisada Giriş, Gözden geçirilmiş 14.Baskı**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa,2008, s. 300.

farklı yaratılmışlar ve yardımlaşma duygusunu ve paylaşma duygusunu hissetmeleri noktasında, birçok sosyal davranışla emrolunmuşlardır.

O halde bölgelerarası gelişmişlik farkları sadece ekonomik nazariyelerle değerlendirilmemelidir. Buna rağmen bu farklılıkları ortadan kaldırmanın bir kamu maliyesi politikası olarak görülmesi, diğer taraftan özel sektör girişimciliğinin de bu durumu kamu yararı gözetme sorumluluğu bilinci içerisinde dikkate alarak hareket etme zorunluluğu bulunmaktadır.

1.1. Türkiye’de, Bölgesel Kalkınma Politikalarının Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de, cumhuriyet henüz kurulmadan Osmanlı Devleti’nin gerileme dönemiyle birlikte, Batı’nın liberal ekonomi politikalarının emperyal etkileri hissedilmeye başlamıştır. 1800’lü yıllara dek, Osmanlı Devleti ekonomisi ile Batılı ülke ekonomileri birbirine yakın bir performans izlemekte iken gerileme dönemiyle birlikte durum batılı ülkeler lehine değişmeye başlamıştır. Batılı ülkelerin tarih boyunca zaten göz diktikleri Osmanlı Devleti üzerinde bir yandan siyasi baskılar kurmayı sürdürürken, diğer taraftan kendilerine yeni ekonomik faaliyet alanları oluşturma çabası içerisinde hareket ettikleri görülmektedir. Batı dünyası ile gerçekleştirilen ekonomik ilişkiler neticesinde, 19. yüzyıl dünya ekonomisi ile Osmanlı ekonomik yapısının bu karşılıklı etkileşiminin hangi açıdan bakılırsa bakılsın zararlı çıkan tarafı hep Osmanlı Devleti olmuştur. Osmanlı’da mali zorluklar yaşanmaya başlanması karşısında, yerleşik bulunan maslahatgüzar ve dış elçiliklerinin de talebiyle Osmanlı Devleti’ne borç verme yarışına giren Batılı ülkeler, bir yandan Osmanlı’yı taleplerine uygun hareket etmeye zorlarken diğer yandan Osmanlı’dan yararlanma çabası içerisine girmişler ve bu çabaları neticesinde etkili de olmuşlardır.

1800-1830 yılları arasında Osmanlı sanayisi, bu dönemde yapılan anlaşmalar neticesinde Tanzimat Fermanı ile adeta çökertilmiştir. 1856’lar sonrasında yüksek borçlanmalara maruz bırakılan Osmanlı Devleti, bir yandan sömürülmekte diğer taraftan da güdümlü bir durumla bağımsızlık arasında savaşın sürdüğü bir ülke haline getirilip parçalatılmak istenmektedir. Bunun karşıtı olarak ortaya çıkan sosyalizm ise 1917’de Rusya’daki komünist Bolşevik ihtilaliyle Asya ve Doğu Avrupa’yı pençesine alarak farklı bölgeler yayılmıştır. Bir taraftan batıda ortaya çıkan vahşi kapitalizm, diğer taraftan da Rusya ve Çin’de ortaya çıkan komünizm, Türk-İslam dünyasına büyük zararlar vermiştir.

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer alan İskodra’da Müslümanların tezgâh sayısı 1810’da 600 iken 1830’da 40’a düşmüştü. Tırnova’da 2.000 iken 1830’da 200’e düşmüştü. Bursa’da 25.000 okka ipek dokuma dokunurken bu miktar 1.000 okkaya düşmek durumunda kalmıştır. Üsküdar’da 2.750 kumaş tezgâhı 25’e düşmüş, Erzincan’da 350 kemha tezgâhı 4’e inmiştir. Yerli üreticiler bir süre sonra ürettikleri malların farklı versiyonlarının kısmen ithalatçısı ve satıcısı olmuşlardır. Bir ay gibi bir süre içerisinde Bursa’da İpek böceği ve kumaşı üretiminde kullanılan 100.000 kök dut ağacı kesilmek durumunda kalmıştır. Günümüz Türkiye’sinde de bazı olaylar bu durumdan pek de farkı görünmemektedir¹³

Türkiye’de cumhuriyetin kurulduğu andan itibaren planlı kalkınma politikaları uygulanmaya başlamış ve bu doğrultuda bölgesel özelliklere göre kalkınma politikaları geliştirilerek, öncelikle ithalatı zorunlu ürünlerin üretimine yönelik adımlar atılması kararlaştırılmıştır. 1923 yılında gerçekleştirilen 1. İzmir İktisat Kongresi ve 1960’lı yıllar itibariyle başlatılan 5 yıllık kalkınma programlarını içeren uygulamalar günümüze kadar devam etmiş ve en son 2007-2013 dönemini kapsayan 9. kalkınma planının hazırlanmasıyla sürdürülmektedir.

Cumhuriyet tarihi boyunca 1980’lere gelene dek ağırlıklı olarak devletçi ekonomi politikaları olmak üzere uzun yıllar karma ekonomi modeli uygulanan ülkemizde Türk özel sektör

¹³ Yazgan Turan, “Türk Dünyasında Dün, Bugün, Yarın”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 2010, s. 210-211.

girişimleri, bu model içerisinde pek fazla başarı gösterememiş, batının sanayileşme politikaları ve modern işletmecilik atılımları karşısında kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır. İlerleyen yıllarla birlikte Kamu iktisadi teşekkülleri (KİT) ile uzun yıllar sanayileşmeye dönük başarılı neticeler alınarak ekonomik gelişme sağlanmışsa da ilerleyen yıllarda siyasi birtakım popülizm politikalarına alet edilmesi, kamu ekonomisi açısından hedeflenen ekonomik gelişme seviyesine ulaşılmasını engellemiştir.

1980’li yıllar, özel sektör girişimciliği ve yabancı yatırımlara tanınan serbestlik ve sınırlamaların kısmen de olsa kaldırıldığı bir dönem olma özelliği de taşımaktadır. Bu dönem sonrasında uygulanan ekonomi politikaları içerisinde, vergi kolaylıkları, SGK muafiyetleri, serbest bölge yatırımları ve diğer kamu teşvikleri karşısında, yabancı sermaye kuruluşlarının dahi büyük bir istekle girişimlerde bulunarak rağbet göstermesine karşın, Türkiye’deki özel sektör girişimlerinin ilgisinin özellikle az gelişmiş yöreler için yetersiz kaldığı görülmüştür.

Özel sektör girişimcilerinin kendi doğduğu ve yetiştiği şehirlere ve bölgelere dahi beklentiler doğrultusunda yatırıma yönelmediği, başlattığı yatırımları tamamlayamadığı ya da bazı müteşebbislerin iyi niyetli olmayan yaklaşımlarla, teşviklerden yararlanmalarına rağmen göstermelik bazı girişimlerle kamuyu aldattığı da görülmüştür. 1990’lı yıllara gelindiğinde, Anadolu’nun dört bir yanında teşviklerle göstermelik olarak ortaya konulan fabrika mezbelelikleri, dört duvar olarak inşa edilip kaderine terkedilen inşaat harabelikleri bu bölgelere yolu düşen her Türk vatandaşının karşılaştığı acı manzaralar olarak, teşvikler adı altında kamu kaynaklarının nasıl heba edildiğinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Az gelişmiş bölgeler için alınan kamu destek kaynaklarının amacından saptırılarak bazı ticari rant girişimlerine ya da gelişmiş bölgelerdeki farklı noktalara aktarıldığı, hayali ihracat vb. yaklaşımlarla birlikte kayıt dışı ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler ekonomimizde derin yara açmıştır. Özellikle kamu/özel bankacılık sektöründe ortaya çıkan açıkların, görev zararı adı altında bütün topluma paylaştırıldığı yıllarda, “içi boşaltılan bankalar!”, “hortumlanan bankalar!”, “Bankerzedeler!”, kavramlarının tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının kulaklarında ve vicdanında açtığı derin yaralar, henüz dün gibi hafızalardaki tazeliğini korumaktadır.

229

Bölgesel farklılıklar konusunda ortaya çıkan bir diğer sorun ise yatırımlarda yaşanan dengesizliklerdir. Az gelişmiş bölgelerde yatırımların yetersiz kalması, gelişmiş sanayi bölgelerine göçlerde yoğunluk yaşanmasına yol açmakta ve bu göçler neticesinde hem bu bölgelerde insan yaşamı olumsuz etkilenmekte hem de geri kalmışlık, az gelişmiş bölgelerin ortak kaderi olarak sürüp gitmektedir.

Ortak kaide, az gelişmiş bölgelerdeki tasarruflardan uzaklaşan sermayenin yüksek ve kati kâr sağlayabileceği daha zengin veya ilerlemiş ülkelere göçü doğrultusundadır. Benzer bir durum işgücü dünyası için de söz konusudur. “Sanayi yatırımları, iş gücü ucuz olan geri kalmış bölgelere gitmek yerine, bu bölge halkları, işgücü talebinin yüksek olduğu yerlere” gitmelidir.¹⁴ Bu da GÜ ya da gelişmiş bölge statüsüne ulaşılmış da olsa, yaşanan nüfus yoğunluğu nedeniyle bu bölgelerde eğitim, barınma, ulaşım, altyapı ve sağlık başta olmak üzere yeni birtakım sosyo-ekonomik sorunlar yaşanmasına yol açmaktadır.

1.2. Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajansları (BKA)’nın Kuruluşu

Türkiye’de, bölge kalkınma ajanslarının kuruluşu ile ilgili yasanın 5. maddesinde, yönetim kurulunun aşağıdaki kurum ve kişilerden oluştuğu belirtiliyor; Koordinatör vali, diğer illerin valileri, DPT Müsteşarlığı temsilcisi ve Danışma Kurulu tarafından üyeleri arasında, Danışma Kurulu üyeleri arasında her ili temsilen seçilecek birer özel sektör temsilcilerinden oluşturulur. Yönetim kurulunun bu şekilde oluşturulması Bölge Kalkınma Ajansları üzerinde bir takım

¹⁴ Myrdal G., *Théorie Economique et Pays Sous-Développés*, Paris, 1959, s. 41–44. Aktaran: Tütengil, a.g.e.

olumsuz etkileri de beraberinde getirecektir ki bunlardan biri de bu projelerin başına koordinatör olarak bölge valilerinin getirilmiş olmasıdır. Öncelikle bölge valileri merkezi yönetimi ve siyasi iradeyi temsil etmekle birlikte iktisadi bir projeyi yönetme konusunda yeterli bilgilerle donanımlı bulunmalıdır. Ancak yönetim bilimi ile donanımlı olan valilerimizin iktisadi bir proje konusunda AB'nin birikimli temsilcileri karşısında başarılı bir performans sergilemesi beklenmemelidir. Ayrıca ülkemizde yaşanan terör ve güvenlik sorunları nedeniyle yönetim bilgileri donanımlı valilerin sorumluluk alanı dışına çıkarılması aynı zamanda yönetim zafiyeti yaşanmasına da yol açabilecektir.

Danışma Kurulunca illeri temsilen seçilecek özel sektör temsilcisinin, özel girişimcilik politikaları gereği kâr amacı güderek hareket etmeleri gerçeği karşısında kamu yararı gözetmelerini beklemek biraz fazla iyimserlik gibi görünmektedir. Özellikle herkesin birbirini tanıma imkânına sahip olduğu dar bölgelerde, rekabet koşullarının esas alındığı özel girişimcilik adaylarından birinin temsili görevi ile proje dağılımının adil bir şekilde yapılmasını beklemek de aynı derecede pek mümkün görünmemektedir. Tüm bu analizler çok iyi yapıp kurgulanmadığı sürece önceki dönemlerde söz konusu olan bölgesel teşvikler gibi başarılı ya da verimli netice almakta yine zorlanılmış olacaktır.

1.2.1. Türkiye’de Kurulan Bölge Kalkınma Ajanslarının Amaçları

Bölge Kalkınma Ajansları kuruluş kanununda belirtilen amaç; “Kamu ve özel kesim ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğinin geliştirilmesi, etkin ve yerinde kaynak kullanımının sağlanması ve yerel potansiyelleri harekete geçirerek, ulusal kalkınma plan ve programlarında öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu hale getirilerek bölgesel gelişme hızını artırmak, sürdürülebilirlik sağlamak, bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını en aza indirmek üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının görev ve yetkileri ile kuruluş ve koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemektedir.” Bölgesel gelişme hedefleri doğrultusunda; bölge kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında iş birliği geliştirmek ve ajansları yönlendirmek üzere kalkınma kurulları oluşturulur.¹⁵

BKA’ların Yönetim Kurulları bu kanunla, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye, il genel meclisi, sanayi ve ticaret odası başkanları ile kalkınma kurulu üyeleri tarafından özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarınca seçilecek üç temsilciden oluşur. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde ise illerin valileri, büyükşehirlerde ve büyükşehir olmayan illerdeki belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Ajansı, yönetim kurulu başkanı temsil eder. Yönetim kurulunun başkanı validir. Yönetim kurulu ilk toplantısında üyeleri arasından bir başkan vekili seçer.¹⁶

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının temel kuruluş nedenleri; bölgesel stratejilerin uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, alt yapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma, özel sektörün yakın geleceği için yerel-bölgesel çözümler araştırma ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler arama şeklinde özetlenmektedir.¹⁷

Özel sektör yatırımlarının öngörüsü içerisinde hareket edilerek gerekli alt yapı çalışmalarının tamamlanması, aynı zamanda UDY’lerin bu bölgelere yönelik yatırımlar için harekete

¹⁵ Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı”, Çevrimiçi: 05.10.2011, Madde 3– **Ajanslar, bölgeler, Kuruluş.** esas alınarak, Devlet Planlama, www.yayed.org.tr/resimler/ekler/134_ek.doc?tipi=7&turu=X&sube

¹⁶ Aynı Kanun.

¹⁷ KTO: “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye” **Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu**, Sayı. 117/76, Konya, 2006, s. 1.

geçmelerini sağlama amacı da taşımaktadır. GÜ'lerden GOÜ'lere yön değiştiren UDY'ler zamanla bu ülkelerde büyüme oranlarının azalan oranda gerçekleşmesini de dikkate alarak uzun vadeli hedefler doğrultusunda yeni yatırım alanları belirleme çalışmalarından netice almak isteyeceklerdir. Ayrıca, ÇUŞ'lerin talepleri doğrultusunda UDY'ler için yeni uygulama alanları ve yeni piyasalar oluşturulması aynı zamanda AB, IMF, UNCTAD vb. küresel oluşumların üstlendikleri farklı roller olarak da değerlendirilmektedir.

Çünkü, güçlü ve büyük batılı devletlerdeki ÇUŞ'lerin, arkalarında destek olan devletlerinin yollarını açması ile "dışsal etki" sağlanmaktadır. Soğuk savaş sonrası Amerikan bağlantılı büyük şirketlerin dünyanın değişik yerlerindeki iş bağlantıları, ABD'nin desteğiyle olmuştur. Büyük devletlerin bölge politikaları ve stratejik anlaşmaları, büyük şirketlerin açılan yoldan daha rahat yürümelerine, "yani dışsal yararlar sağlamalarına" da imkân vermektedir.¹⁸

Dolayısıyla GÜ şirketlerinin arkalarındaki devletlerin yollarını açması olarak değerlendirilen aynı zamanda AB'nin BKA üzerindeki etkisini kaybetmeme çabalarını birleştirdiğimizde yerel yatırımcıların bu devletlerle rekabet etme gücünün olması beklenmemelidir. Dolayısıyla bölgesel politikaların bu yöndeki seyri neticesinde bölge halkının tüketici rolü yine değişmeyecek ve üretimde yer alması sağlanamamış olacaktır. Yabancı sermayenin, çoğunlukla teknoloji ağırlıklı yatırımlara yönelmesi ile bölgesel istihdam konusunda da pek fazla bir katkı sağlayacağı beklentisi içerisine girmemek gerekmektedir.

1.2.2. Türkiye'de Kurulan Bölge Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

Bölge kalkınma ajansının görev ve yetkilerini düzenleyen, Madde-3'te yer alan Ajans görev ve yetkileri ile ilgili maddeler;

- a) Bölgelerdeki yatırımlar ve iş imkanlarının tanıtımı yapılarak, bölgeye yeni yatırımlar ve yatırımcılar kazandırılması,
- b) Bölgelerdeki potansiyellerin harekete geçirilerek ekonomik gelişmenin hızlandırılması ve bölgenin rekabet gücünün artırılarak sektörel bazda araştırmalar yapılması,
- c) Bölge iç ve dış pazarlarında rekabet gücü artırılarak, işletme teknik kapasiteleri ve verimlilik düzeylerinin artırılması çalışmalarına destek verilmesi,
- d) KOBİ ölçekli işletmelerde, finansal yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama ve işletmeler arası işgücü eğitimi ve örgütlenme konularında destek sağlanması,
- e) Bölgesel hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile kamu kesimi arasında iş birliği ve koordinasyon sağlanması,
- f) Kalkınma Planı ve Yıllık Programlarda belirtilen makro hedeflerle uyumlu katılımcılık ilkesi doğrultusunda bölge stratejileri belirlenerek DPT Müsteşarlığı onayına sunulması,
- g) DPT Müsteşarlığı onayına sunulmak üzere, bölge planları yapıp yaptırılması,
- h) Uygulama sürecinde, bölgesel planları izleyip değerlendirerek koordinasyon sağlamak,
- i) Yerel ve küçük ölçekli bölge kamu yatırım programları hazırlama ve uygulamada iller ve kurumlar arasında koordinasyon sağlanması,
- j) Bölge ulusal ve yerel ölçekli kamu yatırımlarının izlenerek değerlendirme yapılması,
- k) Bölgesel kalkınma ile ilgili AB ve diğer uluslararası fonların, DPT Müsteşarlığı'nın uygun görüşü ile koordine edilerek yönetilmesi, kullanılması veya kullandırılması,

231

¹⁸ Manisalı Erol, *Dünya'da ve Türkiye'de Büyük Sermaye*, Derin Yayınları, İstanbul, 2002, s. 163.

l) Bölgedeki doğal, beşerî ve ekonomik her tür kaynak ve imkanların tespit edilmesine yönelik araştırmalar yapılması ve yapılan araştırmaların desteklenmesi,

m) Bölge bazında veri toplama ve değerlendirme hizmetlerinin yürütülmesine yönelik, bölgesel veri tabanları oluşturulması.¹⁹

Teoride bu maddelerin birçoğu bölgesel kalkınmayı esas alan maddeler olmasına karşın, uygulamada çoğunlukla AB'nin ilgili komitesinin onayının söz konusu olmasına dayalı gerekçelerle proje aşamasındaki çalışmalarda başarılı netice alınması beklenmemektedir. Türkiye'nin üyeliğine bu kadar canhıraş bir şekilde karşı koyan üyelerinin söz konusu edildiği bir küresel yapılanmanın ülke kalkınmasına yönelik projelere katkı sağlaması da bir o kadar zor görünmektedir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda ve uygulamaya konulan projelerde bunu görmek mümkündür. Kısaca bu işlemlerin koordinasyonunun AB komisyonu tarafından yapılmasının gerekçelerinin araştırılması gerekmektedir. Oluşturulan komisyon ve yönetim kurulunun yeterli birikim ve donanımına sahip olması ve tüm bu maddelerin yapılabilişliğini kontrol ve denetim altında tutabilmeleri için yeterli donanımına sahip olup olmadığı üzerinde durmakta ayrıca yarar görülmektedir. Danışma kurulunun yılda iki kez toplanacak olması da bir başka olumsuzluk olarak göze çarpmaktadır. İktisadî faktörlerin kısa vadede karar almayı gerektiren özelliğinin, bu noktada dikkate alınması gerekmektedir.

2. AB'ye Üyelik Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları

Son yıllarda AB'nin dayatması ve demokratikleşme gereği gibi gösterilerek pek tartışılmadan benimsenen ve 14 Temmuz 2009'da yasalaştırılan (BKA)'lar, ABD, İngiltere, Almanya ve Polonya gibi birçok ülkede de kurulmuştur. Türkiye'de de Tablo-1'de yer alan ajans kodları ile birlikte aynı bölgede ve birbirine yakın bölgelerde bulunan ve farklı bölgelerde ve bazıları birkaç ili kapsayan 26 bölge kalkınma ajansının kuruluşu gerçekleşmiştir. Neticelerinin her geçen yıl daha da belirginleşmesi beklenen Bölge Kalkınma Ajanslarına ilişkin birtakım sorular da zihinleri tırmalamaktadır. DPT eşgüdümüyle faaliyetlerinin belirlenerek yürütüleceği ve mahalli ve iç kaynakları harekete geçirmesi bekleniyorken, Küresel ve özellikle de AB fonlarından istifade edilecek olması kafaları karıştırmaktadır. Uluslararası fonların sermaye-hasıla katsayısı düşük bir ülkenin, az gelişmiş bölgelerine tahsis edilmesinde yabancı unsurların ne gibi bir beklentisinin olacağı endişeleri bertaraf edilememiştir. Bunların ileriki dönemlere dönük kâr amacı gütmeyen kamu yararına endekslenmesinin beklenmesi elbette manidardır. Ülke çıkarlarının hariçten birilerinin inisiyatifine bırakılması gerçekten de aşırı iyimserlik olmaz mı diye düşünmek gerekmektedir.²⁰

Tablo 1: Türkiye'de Kurulan Bölge Kalkınma Ajansları ve Kapsadığı İller.

¹⁹ Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 08.02.2006,

26074 sayılı Resmî Gazete, Kanun No: 5449, Kabul Tarihi: 25.1.2006, Çevrimiçi: 05.10.2011, <http://www.dpt.gov.tr/bgju/kalkinmaajans/5449SayiliKanun.pdf>

²⁰ Erkal, Mustafa E., "Bölgesel az gelişmişlik ve kalkınma ajansları", 16.05.2010, **Yeniçağ Gazetesi**, <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=13270>

KODU	KAPSAM DAHİLİNDE BULUNAN İLLER	KODU	KAPSAM DAHİLİNDE BULUNAN İLLER
TR31:	Izmir	TR33:	Afyon, Kütahya, Manisa, Usak
TR62:	Adana, Mersin (Çukurova)	TR41:	Bilecik, Bursa, Eskişehir
TR10:	İstanbul	TR42:	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
TR52:	Karaman, Konya	TR51:	Ankara
TR83:	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	TR61:	Antalya, Burdur, Isparta
TRA1:	Bayburt, Erzincan, Erzurum	TR63:	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TRB2:	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van	TR71:	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir
TRC1:	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	TR72:	Kayseri, Sivas, Yozgat
TRC2:	Diyarbakır, Şanlıurfa	TR81:	Bartın, Karabük, Zonguldak
TRC3:	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	TR82:	Çankırı, Kastamonu, Sinop
TR21:	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	TR90:	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
TR22:	Balıkesir, Çanakkale	TRA2:	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
TR32:	Aydın, Denizli, Muğla	TRB1:	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli
KAYNAK: T.C. Başbakanlık DPT Yavınları. Ankara.2009.			
http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html			

Türkiye'nin AB genişleme stratejisine dâhil edilmesinin ardından Türkiye-AB arasında mali programa katılım stratejisi neticesinde yeni bir çerçeve oluşturulmuştur. Helsinki zirvesi, adaylık sürecinde AB'nin Türkiye'ye vereceği yardımların aynı çatı altında toplanmasını öngörmüştür. Bu öngörü çerçevesinde AB'ye tam üyelik süreci ve katılım ortaklığı kapsamında Türkiye'ye yapılacak mali yardımların yasal zeminini oluşturan tüzük ise 2001 yılı şubat ayı içerisinde kabul edilmiştir. Buna göre, 1996-1999 yılları arasında hibe olarak öngörülen ortalama yıllık 90 milyon €'luk yardımın 2000 yılında iki katı sayılan 180 milyon €'ya çıkarılması öngörülmüştür ki, bu da kişi başı 2,8 €'ya tekabül etmektedir. Oysa bu yardım miktarı AB'ye üyelik aşamasındaki diğer ülkelerle kıyaslandığında çok düşük oranlarda kaldığı görülmektedir. Bir diğer aday ülke olan Yunanistan'ın adaylık sürecinde, hibe olarak aktarılan yardım miktarının 21 milyar € dolaylarında olduğu ve dağılımında kişi başı 286 € olarak gerçekleştiği görülmüştür. Yunanistan'a yapılan bu yardımlar bölge ajanslarına aktarılmış, ardından da UDY'lerin bu bölgelere aşamalı olarak giriş yapmaya başladıkları görülmüştür.²¹

233

AB-Türkiye üyelik müzakereleri doğrultusunda bir yandan merkezi yönetime art arda sıralanan yaptırımlar, diğer taraftan merkezi hükümetin idaresi dışına çıkarılmaya çalışılan ve bölge ağırlıklı oluşturulan proje çalışmaları merkez bölge ayrılığını da körükleyen bir yapıya bürünmüştür. Henüz üyelik öncesi müzakerelerde ve yukarıda açıklanan hibe kapsamındaki yardımlarda ortaya konulan çifte standart karşısında AB'nin iyi niyetinden endişe duymak gerekmektedir. AB ve benzeri küresel oluşumların benzer politikaları doğrultusunda giderek ülke sınırlarını aşan boyutlarda küresel bir yapılanma içerisine girilirken Türkiye'de bölgelerin merkezi yönetimden bu kadar uzak bırakılmaya çalışılması Türkiye'nin siyasi bir özerkliğe mi yönlendirildiği endişelerini de akıllara getirmektedir.

Genel olarak Batılı ülke ve kuruluşların neredeyse tamamının kendilerini rekabet yanlısı olarak ifade etmelerine rağmen uygulamalar pek öyle görülmemektedir. Batıdaki işletmeler çoğunlukla kendi çıkarları doğrultusunda politikalar belirlemekte ve kendilerine rakip gördükleri işletmeleri piyasada etkisiz hale getirerek ve yok sayarak tekeli bir güç oluşturma düşünce ve eylemlerini birçok alanda açıkça görmektedir. Tekelci yapılanma ile ortalamaların çok üzerinde kazanç elde etmek hedefi güdülen gelirleri artırma arzusu içerisinde hareket etmektedirler.²²

Çok yakın bir tarihte Yunanistan'da yaşanan ekonomik krizle ilgili tüm AB üyesi ülkelerin adeta seferber olduğu kamuoyunda ve iletişim araçlarından takip edilmektedir. Yunanistan'a sağlanan kredi kolaylıklarını ve topluluk bütçesinden karşılanan kaynakların benzer bir

²¹ TOBB, Çevrimiçi: 03.04.2010, <http://www.tobb.org.tr/raporlar/abbpyf.html>

²² Bikun Refik İsa, İş Ahlakı, Çev: Ahmet Yaşar, İgiad Yayın No: 10, İkinci Baskı, İstanbul, 2011, s. 69.

durumda Türkiye'ye de sağlanabileceği ihtimalinin söz konusu edilmemesi konunun bir başka boyutunu ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

2.1. AB'nin Türkiye'deki Bölge Kalınma Ajansları Üzerinde Etkileri

Türkiye'nin AB üyeliği gerçekleşmemekle birlikte, AB tarafından dayatılan "Bölge Kalkınma Ajansları", doğru bir şekilde tartışılmadan kabul edilmiştir. İktisat politikalarında ciddi devletlerin hesaba kattığı millî ve iktisadî bağımsızlık, kamu yararı göz ardı edilerek dış dayatmalarla özelleştirme ve serbest piyasa yönlendirmeleri, dengesizlikleri azaltıcı değil artırıcı olmaktadır.²³

Türkiye'de geçmiş dönemlerde hazırlanan kalkınma planlarına baktığımızda, gelişmişlik farkları, bölgelerarası dengesizlik, eşitsizlik içeren gelir dağılımları üzerinde durularak bu doğrultuda birtakım politikalar üretilmesine yönelik politikalar geliştirilmiştir. Oysa Avrupa Birliğince desteklenen Bölge Kalkınma Ajansları politikalarında daha çok rekabetçi yaklaşımlara dayanan politikalar üretildiği izlenimim söz konusudur ki bu durum aynı zamanda liberal ekonomi politikalarının gereği bir hareket tarzıdır. Türkiye'de AB değerlendirme kriterlerine göre proje geliştirme safhasında yoğun çalışmalar sergilenirken uygulama ve onay aşamasında finansal desteklenme aşamasında rekabetçi bir mantıkla hareket edildiği görülmektedir. AB tarafından belirlenen bölgesel kıstaslar doğrultusunda uygulamaya geçilecek projeler için çoğunlukla Uluslararası Doğrudan Yatırım (UDY) şirketlerinin de yakın takipte bulunduğu gözden kaçmamaktadır. Söz konusu hayata geçirilecek bölgesel yatırım projeleri için uluslararası bir rekabet gücüne kriterlerine göre hareket edilmesi gereği düşünüldüğünde Çok Uluslu Şirketlerin bu saha içerisinde yer alma arzusu rekabet edilebilirlik gücünü de tartışmalı hale getirmektedir. Rekabet gücünün uluslararası düzeyde birikimi bulunan bu şirketler lehine bir durum ortaya koyması ise haksız rekabet olarak karşımıza çıkmaktadır.

234

Bölge Kalkınma Ajanslarıyla ilgili yaşanan bir başka tartışma konusu; Ajansların merkezi statüsü korunacak mı yoksa yerel özerklik statüsüne çekilerek Türkiye'deki merkezi otorite zayıflatılmasına yönelik bir belirsizlik ortamı mı yaşanacaktır. Bugün, terör destekli siyasal oluşumların talebi de AB politikaları ile örtüşmekte ve adeta buna dönük bir hazırlık kapsadığı endişeleri ortaya çıkmaktadır. İlk başta BKA'larının Başbakanlığa bağlı DPT bünyesinde ilgili bakanlığa bağlı olup belirleyici mekanizma olarak DPT'nin belirleyiciliği ön planda iken AB'nce dile getirilen özerk yapıya kavuşturulma isteği de bir başka çelişkiye dikkat çekmektedir. Merkezi yönetime bağlı bir taşra teşkilatı statüsündeymiş gibi görülmek istenen BKA'ların, merkezi yönetimden bağımsız özerk yapıda ve bölgesel yapılanma içerisinde mi hareket edileceği, yoksa AB güdümünde ve AB'nin isteklerine göre mi hareket edileceği konuları da henüz tam bir açıklık kazanmadı. Ancak AB tarafından onaylamayan bir girişimin, proje aşamasında veya yatırım aşamasında söz konusu teşviklerden yararlanamayacağının ihtimal dahilinde bulunduğu gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerekir.

Merkezi ve bölgesel karar alma mekanizmalarının işlerliğini sağlamaya yönelik politikaların belirlenmesinde ayrıca AB ve merkezi idarenin karar uyumsuzluğu yaşaması da olası olumsuzluklar arasında gösterilmektedir. Merkezi idare, bölge valilerini koordinatör olarak belirleyerek karar alma mekanizmasına müdahale olasılığını elinde bırakmama çabası içerisinde girerken, AB'nin tüm bu girişim ve teşviklere merkezi idareden bağımsız olarak, bütünüyle yerel politikalar çerçevesindeki destek taahhüdü birbiriyle çelişmektedir. Ayrıca, AB'nin tüm dünyada bölgesel politikalar üretmek merkezi idarelerin gücü ve yetkisini zayıflatma çabaları

²³ Erkal, Mustafa E., "Bölgesel azgelişmişlik ve kalkınma ajansları", 16.05.2010, *Yeniçağ Gazetesi*, <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=13270>

ekonomik olmanın ötesinde, AB siyasi politikaları arasında bulunan bir yaklaşım olarak dikkati çekmektedir.

Türkiye geneli 8 bölgeye ayrılarak 26 bölge kalkınma ajansı kurulmuştur. Bunların faaliyete geçmesi için merkezi yönetim bütçesinden ayrılan paylarla birlikte AB fonların da kullanılacağı ilgili bakanlıkça yapılan açıklamalar arasındadır. Ancak kulislerde ülkenin eyaletlere ayrılarak eyalet sistemi benzeri federal rüzgarların andıran bir proje hazırlanmış olabileceği tereddütleri de söz konusu edilmektedir. Bu kulisler Ankara'nın devre dışı bırakarak, ajansların kalkınma kurulunun yabancı ülkelerle doğrudan temasa sokularak kamu denetiminin zayıflayacağı ve merkezi bütçenin dışlanacağı bir model olduğu da ifade edilmektedir. Bunlardan asgari ölçüde bile kamu yararı ve kamu hizmeti beklemek hayaldir. Hem kamudan kredi alacaklar hem de dışarı kâr transferi sağlayarak güzel bir hortumlama gerçekleştireceklerdir. Bu arada kendilerine çeşitli vergi kolaylıkları ve imtiyazlar da sağlayacaklardır. Yerli emsallerinden çok daha az vergi verecek olan bu firmalardan gerekli vergiyi alamayan kamu ise, orta ve küçük ölçekli yerli kuruluşlara ve sabit gelirlilere yüklenerek gelir dağılımını daha da bozabilir. Bu arada dolaylı vergiler artabilir ve genişleyebilir. Bu sürecin, bölgesel az gelişmişliği gidereceğini, yöreler arası gelir dağılımını iyileştireceğini zannetmek liberal körlüktür.²⁴Bu politikalar, son zamanlarda tartışılan ve bazı belediyelerle yabancı vakıf ve dernekler arasında gerçekleşen yardım ve kredi anlaşmaları ve ihalelerle gündeme gelmiştir. Devletin en yetkili noktasından yapılan açıklamalarda, “bu yöntem kullanılarak terör örgütlerine destek sağlandığı” yönündeki eleştiriler, bu yapılanmanın ne kadar sakıncalı bir durum taşıdığını ortaya koymasından dolayı ayrıca önem taşımaktadır.

Bölge kalkınma ajanslarında kamu kaynağı kullanılması ve yönetimde kamu görevlilerinin bulunması ve kamu görevlilerinin tarafsızlık ilkesini ihlal edebileceği ise farklı bir değerlendirme noktasında ele alınmalıdır. Tarafsızlığını yitiren kamu görevlilerinin, bölgesel kalkınmayı ve gelişmeyi sağlamaya yönelik devlet fonlarını dar ve taraf olan bir çevreye kullandırmasını engelleyecek tedbirler de yetersiz durumdadır. Ayrıca bütçesi ve diğer tüm giderleri kamu idaresi tarafından karşılanacak olan Bölge Kalkınma Ajanslarının doğrudan AB Kalkınma Ajansı komitesine bağlı hareket etmesi de söz konusu edilmektedir. Merkezi yönetimden bu kadar uzak tutulmaya çalışılan bu komitenin izlediği politikaların merkezi ekonomi politikaları ile çelişeceği açık ve ihtimal dışı görünmemektedir.

Kalkınma ajanslarıyla ilgili ortaya çıkan bu tartışmaların Türkiye'nin, dünyada ilk 10 ekonomi arasında yer alma çabalarının yoğunlaştığı bir döneme rastlaması, bölgesel planda ve AB öncülüğünde gündeme getirilmesi ise ayrıca manidar bulunmaktadır. Türkiye'nin, GSMH'si ve artan milli geliriyle büyüme ve kalkınmada GÜ'ler arasında yer almaya aday bir ülke konumuna gelmesi aşamasında AB'nin, üyeliğine henüz yeşil ışık yakmaya niyetli görünmediği bir ortamda, Türkiye'de bölgesel kalkınmışlık sağlanması amacıyla AB'nin kolları sıvamasının altındaki gerçek nedenlerin araştırılması kaçınılmaz olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye'nin tüm çabalarına rağmen üyelik müzakerelerinin tamamlanamaması bir yana, adeta çifte standarda maruz bırakılarak ayrıcalıklı üyelik önerileri sunulması karşısında, AB kalkınma ajansı komitesinin tarafsızlık ilkesini nasıl koruyacağı ve Türkiye'nin yararına olan projelerin hayata geçirilmesini nasıl sağlayacağına endişe ile bakılmaktadır.

Almanya, Fransa, Hollanda, Kıbrıs Rum Kesimi, Yunanistan ve diğer bazı AB üyesi ülkelerin Türkiye'nin üyelik girişimlerini her defasında önlemeye yönelik girişimleri, Türkiye'ye özgü ayrıcalıklı üyelik kavramlarının söz konusu edilmesi yanında bu çabaların iyi niyetli girişim çabaları olduğunu düşünmek güç görünmektedir. Bu girişimler ister istemez 1950'li yıllarda

²⁴ Erkal, Mustafa E., “Yine Kalkınma Ajansları ve Anayasa”, 23.10.2010, **Yeni Çağ Gazetesi**, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=13357>

Türkiye'ye önerilen Marshall ve Truman yardımlarını akıllara getirmektedir. Savaş yılları sonrasında bu tür önerilerle Türkiye'nin sanayileşme girişimlerine büyük bir darbe vurulmuş ve bunun sıkıntıları yıllar sonra çekilmeye devam edilmiştir.

Truman doktrini olarak programlanan yardımlar kapsamında Türkiye'nin en üst düzeydeki itirazlarına rağmen Türkiye'ye 100 milyon dolar olarak öngörülen yardım programlarında Yunanistan'a bunun tam üç katı tutarında 300 milyon USD yardım verilmiştir. 2. Dünya Savaşının sona ermesinden hemen sonra Yunanistan ve Türkiye Yardım Kanunu başlığıyla 22.04.1947'de Senato onayından geçirilen bu yardımlar, 09.05.1947'de ABD Temsilciler Meclisince kabul edilmiş ve 22.05.1947'de Başkan Truman'ın onayı ile yürürlüğe konulmuştur. Üstelik yardım yasasında malî yardımla birlikte malzeme, hizmet ve bilgi paylaşımı da alınan kararlar arasında yer almaktadır. Kanunda yer alan yardım programında Amerikan Hükümeti'nin bilgisi ve onayı dışında yardımın kullanılmaması ve üçüncü ülkelere devri gibi kısıtlamalar da mevcuttur. Yardımın kullanımı, denetimi için bu ülkelere gönderilen Amerikan askerî ve sivil personeli yetkili kılınmıştır. Her iki ülke hükümetleri de yardımın yerinde ve amacına uygun kullanılıp kullanılmadığını denetleyecek Amerikan personeline gerekli bilgi ve belgelerin sağlanacağını taahhüt etmişlerdir. Görülüyor ki yapılan bu yardımların nasıl kullanıldığına ilişkin denetleme ve kontrol işlemlerinin de ABD tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. Nihayetinde Türkiye'nin yapılacak bu yardımların Türkiye tarafından dile getirilen kendi uygun gördüğü kalkınma projeleri doğrultusunda kullanılması taleplerine ilişkin tüm talepler, ABD heyeti tarafından reddedilmiştir.²⁵

2. Dünya Savaşı'nın 2 yıl sonrasında 1947'de söz konusu olan bu yardımlar nakdi ödenmek yerine 48,5 milyon USD Kara Kuvvetlerine, 26,75 milyon USD Hava Kuvvetlerine ve 14,75 milyon USD de Deniz Kuvvetlerine mühimmat olarak verilmiştir ki bu teçhizatın demode olduğu da bilinen bir gerçektir. Ayrıca 10 milyon USD de ABD yönetimince uygun görülen yolların inşasında kullanılmak üzere kullanımı sağlanmıştır. Özetle Truman Yardımlarının Türkiye'ye ekonomik anlamda bir katkısının olduğunun söylenmesi mümkün görünmemektedir. Kaldı ki Avrupa'ya savaş sonrası öngörülen ve tahribatların ekonomik etkilerinin ortadan kaldırılmasını amaçlayan yatırım seferberliğine karşın Türkiye'ye klasik bir jandarma rolünün reva görülmesi çok manidar ve düşündürücüdür. Aradan geçen bunca yıla rağmen benzer bir biçimde Türk milleti olarak kendimize özgü bir kalkınma modeli geliştiremeyeceğimiz ve AB'nin sözde kalkınma stratejisi önerisi ile oluşturulan bir kalkınma projesinin olumlu neticeler doğurması elbette beklenmemelidir.

236

2.2. Türkiye'de Kurulan BKA Projelerinde Yaşanan Olumsuzluklar

Türkiye'deki BKA projelerinden biri de hayvancılıkla ilgili yatırım projeleridir. Bu proje, AB üyesi bazı ülkelere ithal edilerek kredili borçlanma ile köylü ve çiftçilere dağıtılan büyük baş hayvanları kapsamaktadır. Bölgeye getirilen hayvanların çoğunlukla coğrafi koşullar bakımından bölgeye uyum sağlayamaması, hayvanlar için ithal yem önerisini gündeme getirmiş ve neticede daha fazla uğraş vermekle bir sonuca ulaşamayacağını gören bazı köylü ve çiftçiler bu hayvanları ya kesime göndermiş ya da kasaplık olarak satarak besicilikten çekilmişlerdir. Birçok bölgede başarısızlıkla neticelenen söz konusu bu girişimlerin ardından büyük bir çoğunlukla bölge insanının elinde olmayan hayvanların, tarım kredi kooperatiflerinin envanter kayıtlarında varmış(!) gibi yer aldığı gözlenmiştir. Bölgede bunları denetlemekle sorumlu yetkililer tarafından bu durum açık bir şekilde bilinmesine karşın söz konusu edilmemekte ve başarısızlıkla sonuçlanmış bir proje sürdürülüyor gibi gösterilmek istenmektedir.

²⁵ Güler Yavuz, II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950), G. Ü., Kırşehir, Eğitim Fakültesi, Cilt 5, Sayı 2, Kırşehir, 2004, s. 209-218.

2005 sonrası Bölge Kalkınma Ajanslarının ortaya koyduğu çalışmalar sonucu desteklenen projeler varsayımıyla yine birçok bölgede seracılık, arıcılık yanında zeytin, fındık, Antep fıstığı ve teşvik edilen diğer tarımsal ürünlerin ekimi vb. için, kamu harcamalarının belirli kişi ve gruplarla sınırlı kaldığı ve bunun sonucunda elle tutulur herhangi bir üretim ya da sonuca ulaşamadığı görülmüştür. Çoğu seralar yabancı otlarla dolu, arıcılık için kullanılan peteklerin çoğunda ise arı ve bal dışında her şeyi bulmak olağanlaşmıştır.

Bölge Kalkınma ajansları ile dikkatler Türkiye'nin ekonomi politikalarının, bölgesel ya da yerel alanda ferdi girişimlerle birkaç bin Euro'luk bütçelere mi kaydırılmak istenmektedir. Türk halkının üretimden gelen gücünün dizginlenmesi mi amaçlanmaktadır yoksa küçük yatırımcılarla bölgelerin oyalanıp büyük yatırımcılar açısından bölgesel piyasaların bakir olarak bekletilmesi mi hedeflenmektedir.? Tüm bu endişeler konunun negatif görünen bir başka yönü olup üzerinde önemle durulması gereken noktalar olarak dikkatleri çekmelidir.

Avrupa'da bulunan Kalkınma ajanslarının yasal statülerine baktığımızda ülkelere göre farklılıklar görünmekle beraber genel olarak, mali ve personel yönetimi esnekliğini sağlayabilmek, ve hızla değişen kalkınma dinamiklerine ayak uydurabilmek için kısaca özel hukuka tabi kamu kuruluşları olarak yapılandırılmışlardır AB ülkelerine göz atacak olursak İngiltere ve Almanya'daki BKA'ları yarı özerk, Fransa'da karma ekonomi, Hollanda, İtalya, İrlanda, İspanya ve Portekiz'de Kamu işletmeciliği ağırlıklı, Yunanistan ve Belçika' da ise belediyelere bağlı yerel işletmecilik esas alınmaktadır. Buna karşın Türkiye'de projelendirme çalışmasının ötesine geçmeyen BKA ile ilgili AB'nin yerel politikalar belirleme çabaları anlaşılabilir bir noktayı da gözler önüne sermektedir.

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında sosyo-ekonomik farklılıklar olduğu gibi, bu ülkelerdeki bölgeler arasında da önemli farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklar çoğulcu yapıyı desteklemeleri bakımından yararlı olmakla birlikte, bölgelerin "refah düzeyleri" açısından eşitsizliklere yol açtıkları takdirde AB içindeki uyumu tehdit etmektedir. Bölgesel Politika bu farklılıkları giderme amacıyla oluşturulmuştur. Dezavantajlı bölgelere istihdam ve ekonomik kalkınma için yardım eden AB Yapısal Fonları, aynı zamanda AB vatandaşları arasındaki dayanışmanın sağlanması için de başlıca araç olarak görülmektedir. Avrupa Birliği, Bölgesel Politika kapsamında üç ana hedef belirlemiştir: 1) Kalkınmakta geri kalmış olan bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmek; 2) Ekonomik ve sosyal dönüşüm içerisinde olan bölgelerin desteklenerek yapısal güçlüklerin giderilmesi; 3) Öğrenim, eğitim ve istihdam politikaları ile sistemlerinin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını desteklemek.²⁶

Ancak bölgelerdeki en büyük sorun istihdam ve işsizlik sorunu olmasına karşın yapılan projelendirmelerin bireysel girişimler olmanın ötesine geçmediği görülmektedir. Ayrıca ekonomik ve sosyal dönüşüm içerisinde olan bölgelerin desteklenmesi politikasının merkezi yönetimden bağımsız sadece AB politikalarıyla belirlenmesi Türkiye'ye özel bir uygulama gibi görülmektedir. Bir yandan sistemlerin modernizasyonundan söz edilirken diğer taraftan teknolojiye yoksun geleneksel üretim metotları baz alınarak projelerin değerlendirilmesi bir başka çelişkili görünen uygulama olarak dikkatleri çekmektedir.

Bölgesel proje çalışmalarının daha çok ev ya da aile tipi küçük çaplı işlere yönelik belirlenmesi karşısında AB tarafından bu bölgelerde sanayi ve teknoloji kaynaklı yatırımlara gidilmemesi gözlerden kaçmamaktadır. Bu durumda acaba bu sanayi faaliyetleri için bölgelerde yapılan çalışmaların Yabancı sermaye açısından bir hazırlık çalışması niteliğinde mi olduğu akıllarda soru işaretlerine yol açmaktadır.

²⁶ "Bölgesel Kalkınma ve Yapısal Araçların Koordinasyonu", AB ve Bölgesel Kalkınma, İKV., AB Müktesebatı, 21. Madde, Çevrimiçi: 04.12.2010, s. 23, www.ikv.org.tr.

Bu noktadan bakıldığında teorik anlamda tüm bu çalışmalar içerisinde üniversitelerin sadece danışma kurulunda yer alıyor olması yeterli görülmemektedir. Ayrıca bölge kalkınma ajanslarının bulunduğu yörelerin çoğunlukla tarım ve hayvancılığın yaygın olduğu bölgeler olduğu dikkate alındığında, ziraat fakültelerinin, zirai donatım, il tarım müdürlükleri ve tarım kredi kooperatiflerinin kurulda danışman niteliğinde değil de doğrudan kurul üyesi olarak bulunmalarının yarar sağlayacağı açıktır. Okul ve sanayi halkının söz edilirken diğer yandan seracılık, arıcılık, hayvancılık ve diğer bölgesel uğraşlar içerisinde bulunan bölge halkının gerek üniversitelerin ilgili bölümleri gerekse diğer ilgili kamu kurumları ve özel sektör kuruluşları tarafından eğitilerek yönlendirilmeleri doğrultusunda BKA'larda yapılacak ıslah çalışmaları, bu alanda başarılı sonuç alınması açısından oldukça önemlidir.

Ancak bugüne kadar gerek tarım gerekse hayvancılık alanında, Bölge Kalkınma Ajanslarının ortaya koyduğu projeler doğrultusunda onaylanan teşvikler ve kredilerle ilgili söz konusu bölgelerde başarılı sonuç alınmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda %60- 70'i Ajans (Kamu) tarafından karşılanan teşviklerin, amaca uygun kullanılarak kullanılmadığı denetlenmeli ve siyasi popülizme dayalı yakın ve dar çevrelere kullanılmamasına özen gösterilmelidir. Plan ve projelerin, yeterli incelemeler sonrasında merkez-bölge karma komisyonu tarafından verim almaya dönük değerlendirilerek hayata geçirilmesi sağlanmalıdır.

Tüm bu çalışmalar esnasında kamuya ait kaynak kullanımından doğan su-elektrik-yakıt-vergi, teşvik ve kredi borçlarının ödenmeyip kamuya karşı yükümlülüklerin yerine getirilmediği birçok örnek bulunmaktadır. Elektrik, su, doğalgaz gibi enerji kaynaklarından istifade eden konut ve işyerleri dışında, büyük sanayi kuruluşlarının dahi kaçak kullanıma yönelmesi ya da kamuya borçların ödenmemesi yönündeki olumsuz davranışlarının toplumda ortaya çıkan yozlaşma ve sosyal bozulma kapsamında ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir.

Gerçek şu ki; Sosyal hastalıklar kapsamında görülmesi gereken bu tür olumsuzlukların, kontrol ve denetim yükümlülüğünü üstlenen kurumların, "projeler başarısızlıkla sonuçlansa" bile saklama gereği duymadan gereğini yapmak konusunda bilinçlenmesi gerekir. Söz konusu olan, proje mimarlarının başarısızlığı bile olsa göz ardı edilmemeli, bu doğrultudaki talepler dikkate alınmamalıdır. Başarısız projelerle ilgili özel sektör mantığı çerçevesinde sorumluluk bilinci geliştirilmeli, kamuyu zarara uğratan ve kamu kaynaklarının yersiz kullanımına yol açan teşebbüslerin, kamuyu zarara uğratan suçlar kapsamında cezalandırması yoluna gidilmelidir.

238

Sonuç ve Değerlendirme

Dünya'da küresel bir oluşumun yaşandığı ve dünya ekonomisinin yeniden şekillendiği bir dönemde, bölgesinde ekonomik açıdan gelişmeye açık bir gelecek temin etmeye çalışan Türkiye, bölgesel az gelişmişliği sona erdirmek amacıyla son yıllarda BKA'larının oluşturulması ile yeni bir bölgesel yapılanma içerisine girmiştir. Ancak BKA'larla ilgili projeler merkezi yönetimlerin kontrol ve denetimi dışında tutularak Yerel Yönetim ve AB iş birliği içerisinde oluşturulmak istenmektedir. AB'nin proje bazında onay mekanizmasına tabi tuttuğu bölgesel kalkınma programlarına konu olan projelerin çoğunlukla ev ya da el emeği ağırlıklı küçük çaplı projeler olması dikkat çekmektedir. Ayrıca bu tarz girişimler bölgelerde yeni olmamakla birlikte zaten Anadolu halkının süregelen üretim geleneği içerisinde yer almakta, dolayısıyla AB'nin bu doğrultuda herhangi yeni bir katkısı bulunmamaktadır.

AB'nin iradesi doğrultusunda proje aşamasından henüz ciddi bir yatırım ya da uygulama sahası bulamayan projelerle karşın bölgelerde gerek işsizliği azaltmaya gerekse kaynak transferini sağlayan ciddi yatırımlara yol açacak düzeyde herhangi bir girişim gözlenmemektedir. Bu doğrultuda ortaya konulan hayvancılık, seracılık, arıcılık vd. alanlarda ise geleneksel üretim dışında, modern anlamda gelişmiş batı dünyasındaki modellere benzer herhangi bir üretim veya yapılanma girişiminde de bulunulmadığı görülmektedir. Bütün bunların söz konusu olduğu bir ortamda;

- Çoğunlukla küresel oluşumların inisiyatifi doğrultusunda yabancı yatırımcılara yeni alanlar açılmasına dönük amaçlar içermesi dışında, Bölge ekonomisine katkı sağlayacağı düşünülen ciddi bir yatırım bulunmamaktadır.
- Türkiye'nin büyük kalkınma projeleri, güdük sayılabilecek birtakım bölgesel projelerle zayıflatılmak istenmektedir.
- Türkiye'de milli bir kalkınma hamlesi sağlayacak düzeyde sanayileşmeye dönük bölgesel girişimler üzerinde durulmamaktadır.
- Yüksek kapasiteli hedefler yerine, geleneksel üretim tarzı yöresel küçük kapasiteli projelerle katma değer sağlama olasılığı bulunmamaktadır.
- Türkiye'nin kalkınma programı ve projelerinin, üyelerinin Türkiye'yi birliğe kabul etmemekte direndiği bir birlik (AB) tarafından onay ve Kabul görmesi koşulu endişelere yol açmaktadır.
- Az gelişmiş bölgelerin en önemli sorunu haline gelen istihdam ve işsizlik sorununa katkı sağlayabilecek makro özellikte ciddi projelere gidilmemesi bölge kalkınmasında etkili olmamaktadır.
- Ekimi kısıtlanan (tütün, buğday, vd.) ürünlerle birlikte toprağını boş tutması karşılığında ödeme yapılan çiftçilerin üretici geleneği körelmekte ve üreten yerine tüketme eğilimi gösteren bir toplum yapısına gidilmektedir.

Türkiye'de faaliyetlerini sürdüren ya da yeni yatırımlara yönelme düşüncesi taşıyan özel sektör girişimcileri ve uluslararası yatırımcıların öncelikli hedeflerinin maksimum kâr sağlamak olduğu bilinmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde yabancıların bir günde Türkiye'den çıkardığı spekülasyon kaynak ya da sıcak para akışı bir yana mevduatlarını bir anda döviz yatırımlarına dönüştürerek spekülasyon amaçla teşebbüsler sergileyerek kamu bankalarını zarara uğratan özel sektör girişimcilerimizin, halkın gözleri önünde gerçekleşen ve henüz hafızalarda silinmeyen teşebbüsleri düşündürücü olmaktan da öte ibret vericidir. Zaman zaman yine benzer bir biçimde yabancı spekülasyoncular tarafından kısa vadeli giriş ve çıkışlar göz ardı edilmemelidir.

AB'de yer alan kalkınma komisyonları ve bu komisyonların bölgesel projelerin uygunluğuna vereceği kararlar, Türkiye'nin bölgesel kalkınma projelerini dikkate almaktan oldukça uzak bir pozisyonundadır. Bu alanda verilen tüm uğraşlar Yabancı sermaye yatırımlarına yönelik bölgesel yeni alan tahsisine gidilmesini amaçlamaktan öte, uzun vadeli pozitif bir netice alınmasını sağlayabilecek girişimler olarak değerlendirilmemektedir.

Kaldı ki yıllar önce Avrupa'nın sömürü politikalarına maruz bırakılan Afrika'da uygulamaya konulan ekonomi politikaları akıllara getirildiğinde küresel güçlerin, günümüzde önerilen liberal ekonomi anlayışının çok da uzağında olmadıkları görülür. Bir zamanların masumane görülen bu programlarının mimarının da yine Batı'nın gelişmiş sanayi devletleri olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Afrika ülkelerinin Batılı ülke pazarlarına olan bağımlılığı, bu ülkelerin Batı endüstrisinin ihtiyacı olan ürünleri üretmeye yönelmesi, kendi ihtiyaçları olan ürünleri ise dışardan almaya zorlanmasıyla başlamıştır. Afrika insanı, çok ucuz emekle elde edebileceği ihtiyacı olan ürünleri, büyük paralar ödemek suretiyle dışarıdan almaya mecbur bırakılmıştır. Bunun yanında Batılı ülkeler, kendilerine bağımlı hale getirdikleri bu yoksul insanlara yüksek faizlerle ziraî alet ve gübre vererek darboğaza sokmaktadırlar. Böylece Afrikalı insanlar çok çalışmakta ancak hiç kazanmamaktadırlar. Batılı sömürgeci emperyal ülkeler diğer taraftan verdikleri kredilere karşılık düşük fiyatlarla aldıkları mahsulleri de "Tampon Stoklar" haline getirip yüksek fiyatlarla mevsim dışında satarak burada da büyük paralar kazanmaktadırlar. Aldığı kredilere

karşılık mahsulünü vermek istemeyen Afrika insanı çok fazla direndiği takdirde de kredi veren batılı kurum veya kuruluşlara topraklarını kaptırmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Benzer bir sürece 2001 krizinin ardından Türkiye de sokulmak istenmiştir. Ülkede ekonominin kötüye gidişini fırsat bilen Batılı ülkeler, Türkiye'ye verdikleri cüz'i krediler karşılığında, Kemal Derviş yasaları olarak bilinen yasalarla Türk tarımını küresel sisteme entegre etmeye matuf kanunlar çıkmasını sağlamışlardır. Tütün ve şekerpancarı eken üreticiler, üretici geleneğinden uzaklaştırılarak ekilmeyen arazi başına devletten para almaya başlamış ve ilerleyen zaman içerisinde ki, günümüzde bu sendrom hala devam ettirilmektedir, Türkiye, buğday ve canlı hayvan ithal etmek zorunda kalan bir ülke haline getirilmiştir. Türkiye az da olsa sanayileşmemiş bir ülke konumunda olsaydı, Afrika kadar olmasa da Türkiye'nin durumu çok da iç açıcı olmazdı.

Günümüzde bir taraftan buğday ithalatı yapılırken diğer taraftan buğday ekilmemesi, tütün üreticilerinin tarlalarının boş bırakılması, şeker pancarı üretiminin kısıtlanması ile benzeri uygulama ve tarım politikalarına istinaden devlet tarafından dönüm başı vb. gerekçelerle üreticilere para ödenmesinin tarlaların yeterli rekolteye sahip olmamasına ilişkin gerekçeler düşündürücüdür. Diğer taraftan hayvancılıkla ilgili üretici destek politikaları geliştirilerek üretimi artırmak yerine, dışarıdan ithal ve kasaplık hayvan alınmasının hayvancılık politikasının geliştirilmesi tarzında izah edilebilecek bir yanı bulunmamaktadır. Bu politikalar bizi dünyada daha da dışa bağımlı bir hale getirmekte, izlenen bu politikalarla Türkiye'de tarım ve hayvancılık geleneği üretici yeteneğinden uzaklaştırılmaktadır. Tüm bunların neticelerinin gelecekte ne tür olumsuzluklara yol açacağını şimdiden kestirmek ve yanlış izlenen politikaların düzeltilmesini sağlamak kaçınılmaz görünmektedir.

Ülke genelinde uygulanan ekonomi politikaları ve sonuçlarının bölgelerden ayrı düşünülmemesi gerekir. Bir ülkede ekonomik sorunlar genellikle bölgesel düzeyde kendini hissettirerek başlar. Nihayetinde, Türkiye'de istihdam oranlarının düşük olması özellikle gelişimini tamamlayamayan geri kalmış yörelerdeki işsizlik artışını daha fazla ortaya koymaktadır. Bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi için dengeleyici projelerin uygulanması ve ekonomide millî büyüme politikaları kapsamında planlamalara gidilmelidir. Her ne kadar bölgesel plânlar yapılıyor olsa da bunların millî politikaların dışlanarak gerçekleştirilmesi etkili sonuç vermeyecektir. Dolayısıyla izlenen ekonomi politikalarında merkez ve bölge diye bir ayırımın mikro düzeyde bırakılarak genel ekonomi politikalarının makro seviyede belirlenmesi gerekmektedir. Tüm bu politikalar belirlenirken uluslararası gelişmeler elbette göz önünde bulundurulmalıdır, uluslararası kişi ve kuruluşların bilgilerine başvurulmalı ve birikimlerinden faydalanılmalıdır. Ancak, belirleyici politikalara merkezi irade ve bölgesel yönetimler iş birliği neticesinde uygulama alanı sağlanmalıdır.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının, siyasi iradenin etkisi altında kalmamak kaydıyla bütünüyle merkezi yönetimin kontrolü altında bulunması ne kadar sakıncalı ise, tümüyle özerk bir yapıya kavuşturulması da o kadar sakıncalı görülmektedir. Bölgesel olarak planlanan kuruluşların merkezi idareden tamamen bağımsız, AB komisyonlarıyla ve AB'nin insafına bırakılması, bu politikalarla başarılı sonuçlar alınmasını daha başından umutsuz kılmaktadır.

Sonuç olarak merkezi kamu otoritesini sarsmadan ve merkezi denetime açık olmak koşulu ile bölgesel kamu idaresi gözetiminde, özel sektör destekli plan ve projeler istihdam sağlamaya yönelik politikalarla desteklenmeli ve bölgesel yatırımlar merkez bölge iş birliğiyle koordine edilmelidir. Ancak, tüm bu politikalar belirlenirken millî egemenlik yetkisi küresel kuruluşlara devredilmemeli, millî bağımsızlık ilkesi ihlal edilmemelidir. Bölgesel ve yerel yatırımcıların küresel baskılara karşı direnç gösterme yeteneği geliştirilmeli, yatırımların düzenlenmesi yetkisi merkezi ve bölgesel yönetimler tarafından istişare içerisinde belirlenmelidir. Görev ve sorumluluklar iyi analiz edilmeli, kamu görevi suistimalleri ağır suçlar kapsamında

değerlendirilmelidir. Teşviklerin belirlenmesi aşamasında kullanılan kamu kaynakları sonrası başarısızlık söz konusu olduğunda sorumluluğu bulunanlar özel sektör mantığı ile kamu zararının tazmininden sorumlu tutulmalı ve yeni teşvikler bu doğrultuda belirlenmelidir.

AB ve diğer küresel oluşumlarla tüm dünyada ülke sınırlarını aşan politikalar üretilerek küresel bir yapılanma sağlanmaya çalışılırken, Türkiye’de bölgelerin merkezi yönetimden uzak tutulması çabaları, Türkiye’nin siyasi bir özerkliğe mi yönlendirildiği endişelerini akıllara getirmektedir.

Dolayısıyla Türkiye, BKA projelerinde de “Merkez-Bölge-AB” ortak koordinasyon birliği ile kendi ekonomi ve kalkınma politikalarını kendi iradesiyle belirlemelidir. Türkiye’de mevcut bulunan nitelikli işgücü bunu yapabilecek yetenektedir, Türkiye’nin bunu yapabilme gücü ve enerjisi bulunmaktadır.

Bir ülkenin ya da bölgenin ekonomik açıdan yüksek büyüme seviyelerine ulaşmış olması da çoğunlukları sorunların çözümünde yeterli katkıyı sağlayamamaktadır. Kaldı ki özellikle Orta Doğuda yer alan birçok ülke ekonomilerinde gözlemlenen yüksek büyüme oranlarına karşın, demokratikleşme ve ekonomik açıdan kalkınmışlık sağlanamaması ve gelir dağılımının dengeli ve adil bir şekilde gerçekleştirilememiş olması nedeniyle tarihsel süreç içerisinde yaşanan iç savaş ve karışıklıkları sona erdirmekte başarı sağlanamamıştır.

Böylece gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde bölgesel açıdan ve nüfusun geneline yayılması bakımından gelir dağılımı dengesini sağlayamayan ülkeler, ekonomileri büyümüş ülkeler de olsalar kalkınmalarını tamamlamış sayılmazlar. Bu ülkelerde gelir dağılımına bağlı olarak sosyal adalet sağlanamadığı sürece bölgesel anlamda ekonomik ve siyasi istikrardan söz etmek zorlaşmaktadır.

Ayrıca dikkate alınması gereken bir diğer nokta ise son zamanlarda giderek yaygınlaşan tüketim anlayışında israfı varan çılgınlıktır. Uluslararası doğrudan yatırımların sektörel dağılımına baktığımızda çoğunlukla tüketim ürünlerine yönelik yatırımlar ya da hizmet sektöründe bir yoğunlaşma olduğu görülmekte ve buradaki amaç da yine tüketim eğilimini artırmaktan öteye geçmemektedir. Türkiye’nin, gerçekten bu kadar tüketme ya da hizmetini yabancı güçlere yaptırma lüksü var mıdır bilinmez ancak şurası iyi bilinmelidir ki kazanmadığımızı harcayan bir toplum haline gelmiş ve aynı zamanda tüketimde sınır tanımayan bir toplumsal yapıya dönüşmüş durumdayız. Uzun vadede bu durumun ne gibi sorunlara yol açacağı bilinmemektedir. Toplumda tüketim eğiliminin giderek artması karşısında tüketen ama üretmeyen birey sayısında da hızlı bir artış söz konusudur. Buna dayalı olarak Türkiye’de sadece tüketim ürünleri alanında yatırım yapmanın yeterli olmadığı ve bu durumun tüketim alışkanlıklarının daha da yaygınlaşmasını ve israfı yol açacağını gözden uzak tutmamak gerekir.

Kaynaklar

Bikun, Refik İsa. İş Ahlakı, Çeviren: Ahmet Yaşar, İgiad Yayınları No: 10, İkinci Baskı, İstanbul, 2011.

Coşkun, Recai. Küreselleşme “Türkiye Eksenli analizler”, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2002.

Dinler, Zeynel. İktisada Giriş, Gözden geçirilmiş 14.Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2008.

DPT, T.C. Başbakanlık DPT Yayınları, Ankara,2009, http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html

Duran, Hacı. Endüstri Çağının Dinamikleri, Değişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Erkal, Mustafa E. Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük, Derin Yayınları, İstanbul, 2005.

Erkal, Mustafa E. Bölgesel az gelişmişlik ve kalkınma ajansları, 16.05.2010, Yeniçağ gazetesi, <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=13270>

Erkal, Mustafa E. Yine Kalkınma Ajansları ve Anayasa, 23.10.2010, Yeniçağ gazetesi, <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=13357>

Güler, Yavuz. “II. Dünya Harbi Sonrası Türk–Amerikan İlişkileri (1945-1950)”, G.Ü., Kırşehir, Eğitim Fakültesi, 5/2, (2004), 209-218.

İKV. AB Müktesebatı, AB ve Bölgesel Kalkınma, www.ikv.org.tr

KTO, Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye, Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu, Sayı. 117/76, Konya, 2006.

Manisalı, Erol. Dünya’da ve Türkiye’de Büyük Sermaye, Derin Yayınları, İstanbul, 2002.

Mengi, Ayşegül- Algan, Nesrin. Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB Türkiye Örneği, Ankara, Siyasal Yayınevi, 2003.

Myrdal Gunnar. “Théorie Economique et Pays Sous-Développés”, Paris, 1959, s. 41–44. Aktaran: Cavit Orhan Tütengil, a.g.e.

Neumark, Fritz. İktisadi Düşünce Tarihi, çev. Mehmet Ali Özekan, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1943.

Özsoy, Osman. “Afrika’da Oynanan Büyük Oyun”, Zaman Gazetesi, 09.08.2011, www.osmanozsoy.com.tr–www.twitter.com/ozsoyosman

T.C. Resmî Gazete, Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 08.02.2006 Tarih, 26074 sayılı Resmî Gazete, Kanun No: 5449, Kabul Tarihi: 25.1.2006, Çevrimiçi: 05.10.2011, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/5449SayiliKanun.pdf>

242

TOBB, <http://www.tobb.org.tr/raporlar/abbpyf.html>

Tütengil, Cavit Orhan. Az Gelişmenin Sosyolojisi, Belge Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1984.

Yarar, Erol. 21.Yüzyıla Girerken Dünyaya Yeni bir Bakış, Müsiad Yayınları, ISBN 975-7215-11-2, İstanbul, t.y. s. 7-9.

Yazgan, Turan. Türk Dünyasında Dün, Bugün, Yarın, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 2010